

Πολιτιστικός Τουρισμός, Το μυκηναϊκό νεκροταφείο στο Κτήμα της Achaia Clauss και οι μυκηναϊκοί οικισμοί της ευρύτερης περιοχής

Βαγγέλης Πολίτης-Στεργίου, ανθρωπογεωγράφος, ομότιμος, καθ. ΤΕΙ Δ.Ε. (Παν. Πατρών), πρώην Διευθυντής Γραφείου Υπ. Πολιτισμού Λ. Κονιόρδου

Με την παρουσίασή μας αυτή δεν στοχεύουμε να εμβαθύνουμε ούτε στα θέματα που συνδέονται με την οινική παραγωγή αυτή καθαυτή ούτε να αναλύσουμε την οικονομική και κοινωνική της σπουδαιότητα για την τοπική και εθνική οικονομία, γιατί τα θεωρούμε λίγο ως πολύ γνωστά, ιδιαίτερα μάλιστα για ένα ενημερωμένο και ενδεχόμενα με πιο εξειδικευμένες στον τομέα αυτό ακροατήριο.

Σκοπός μας λοιπόν είναι να παρουσιάσουμε μέσα στο γενικότερο αναπτυξιακό προβληματισμό του παρόντος συνεδρίου, τις δυνατότητες και τις δυναμικές που ενσωματώνει αυτός ο χώρος που το φιλοξενεί, δηλαδή το παλαιότερο και σημαντικότερο οινόκαστρο της χώρας, προκειμένου να αποτελέσει έναν πόλο λειτουργικής και νοηματικής-εικονικής σύνδεσης με τα υπόλοιπα μνημεία της αρχαιολογικής μας κληρονομιάς, των σύγχρονων πολιτιστικών θεσμών και των τουριστικών υποδομών. Για την εξυπηρέτηση του σκοπού αυτού φυσικά απαιτείται η συνέργεια της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, της τοπικής αυτοδιοίκησης, των κρατικών υπηρεσιών, των συλλογικών οργανώσεων και φυσικά η συνδρομή του κατάλληλου επιστημονικού δυναμικού.

Για να γίνει όμως καλλίτερα κατανοητή αυτή η δυναμική στόχευση πρέπει να προσληφθεί μέσα στο αγροτικό, αστικό και πολιτιστικό τοπίο στο οποίο το οινικό συγκρότημα της *Achaia Clauss* ανήκει.

Διότι το τοπίο είναι αυτό που διατηρεί τις σταθερές και τις ασυνέχειες και αποτυπώνει τα ίχνη της διαχρονικής παρέμβασης του ανθρώπου στο χώρο. Ο εντοπισμός, των ιχνών αυτών και η αποκωδικοποίησή τους, αναδεικνύουν τα πολιτισμικά υλικά και άυλα χαρακτηριστικά αυτών που τα δημιούργησαν συνθέτοντας το μύθο, που είναι η απαραίτητη προϋπόθεση, για τη με σύγχρονους όρους, ήπια και βιώσιμη τουριστική αξιοποίησή τους.

Ο ιστορικός αμπελώνας της *Achaia Clauss*, παρά τις αλλαγές των χρήσεων της γης και την οικοδομική εξάπλωση της πόλης, σηματοδοτεί ακόμα και σήμερα το αγροτικό τοπίο και τη μακρόχρονη αμπελουργική και οινική παράδοση της βορειοδυτικής Πελοποννήσου.

Το Οινόκαστρο, με την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική του φυσιογνωμία, κατέχει δεσπόζουσα θέση στο πολεοδομικό συγκρότημα της Πάτρας, ενώ ως μνημείο της νεότερης πολιτιστικής μας κληρονομιάς, με τα βασικότερα κτίσματά του, έντεκα τον

αριθμό, χαρακτηρισμένα ως τέτοια από το Υπουργείο Πολιτισμού (ΦΕΚ 648/Β/7.8.1991), αποτελεί μέρος του πολιτιστικού τοπίου που συνθέτουν τα μνημεία της πόλης και της ευρύτερης περιοχής, και μάλιστα παραγωγικά ενεργού.

Όπως επισημαίνει και ο Μπακουνάκης στο βιβλίο του *το κρασί του Γουστάβου*, «αν η γη, ακόμη και ακαλλιέργητη, δημιουργεί προϋποθέσεις νομιμότητας και μονιμότητας, η αμπελουργική ιδιοκτησία, και καλλιέργεια δημιουργούν τις προϋποθέσεις μιας συμβολικής εγκατάστασης στο χώρο»¹.

Αυτή ακριβώς η συμβολική διάσταση, αποτυπωμένη στο χώρο, είναι που κινητοποιεί την περιέργεια και το ενδιαφέρον του επισκέπτη, ενισχύει τη γευστική του εμπειρία και εμπλουτίζει τη συλλογική μνήμη.

Την αξία της ιδιαίτερης αυτής σχέσης του τοπίου με την αμπελοκαλλιέργεια, την καινοτόμο παραγωγή της μαυροδάφνης και τον «οινοτουρισμό», για να μιλήσουμε με σύγχρονους όρους, φαίνεται όχι μόνο να γνώριζε ο κοσμοπολίτης ιδρυτής της Αχαΐα Κλάους αλλά και την αξιοποίησε στο έπακρο χρησιμοποιώντας τις γνώσεις και τα διαθέσιμα για την εποχή του μέσα². Τουλάχιστον έτσι μπορεί να ερμηνευτεί η επιλογή του χώρου, ο σχεδιασμός του ολοκληρωμένου παραγωγικού οικιστικού συμπλέγματος (με κατοικίες, σχολείο, εκκλησία), με τους θεαματικούς αλλά τυπικούς κατά τα γαλλικά πρότυπα Πύργους. Με την προβολή όλων αυτών μέσα από τις συνθέσεις του έντυπου διαφημιστικού υλικού και την πολιτική προσέλκυσης διεθνών ή διεθνούς αναγνωρισιμότητας προσωπικοτήτων (όντας πρόξενος της Γερμανίας και της Γαλλίας), την αφιέρωση βαρελιών σε αυτές και την καταγραφή των εντυπώσεών τους σε βιβλίο επισκεπτών, εξασφάλισε, τη διεθνή τουριστική της ακτινοβολία. (φ 1Ακρόπολη,2 Παλιοβούνα,)

Η Μερόπη Παπαδοπούλου, Διευθύντρια Σύνταξης του περιοδικού «Οινοχόος» της «Καθημερινής» επισημαίνει³ σχετικά με τον οινοτουρισμό πως «θα έπρεπε να είναι ένα από τα βασικότερα και πλέον προβεβλημένα τουριστικά μας προϊόντα», αυτό όμως «βέβαια, απαιτεί στρατηγική και σύνδεση του αμπελώνα και του κρασιού με το τοπίο και τον πολιτισμό». Τη διάσταση αυτή ο ιδρυτής της Αχαΐα την είχε πριν ενάμιση αιώνα καταλάβει, αφού δημιούργησε μία παράδοση τη σημασία της οποίας οι επιχειρηματικοί του διάδοχοι ενστερνίστηκαν και συνέχισαν.

Την αξία αυτής της πολιτιστικής κληρονομιάς υλικής και άυλης, γίνεται τα τελευταία χρόνια από την παρούσα διοίκηση (τον Νίκο Καραπάνο και τους

¹ Νίκος Μπακουνάκης, *Το κρασί του Γουστάβου*, εκδόσεις Καστανιώτη, 1997, σελ. 86

² Για τον εκσυγχρονιστικό ρόλο της ίδρυσης και λειτουργίας της Αχαΐα Clauss, βλέπε, Πάνος Βαλαβάνης, Πρόλογος στο έργο της Ροδούλα Σταθάκη-Κούμαρη, *Η οινοποιός εταιρεία Αχαΐα και τα χειροποίητα βαρέλια της*, Πάτρα 2011, σελ. 11

³ καθημερινή 18.10.2016. Τη διασύνδεση του τουρισμού με τον πολιτισμό τη θεωρεί κεντρική προτεραιότητα και Πρόεδρος του ο Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) Γιάννης Ρέτσος, στο ίδιο.

συνεργάτες του), μια συστηματική προσπάθεια για την όσο το δυνατόν καλλίτερη αξιοποίησή της, προς όφελος όλων.

Έτσι, εκτός από την εκσυγχρονισμένη παραγωγική δραστηριότητα που έχει μεταφερθεί σε νέες εγκαταστάσεις, και πέρα από την διαχρονικά ανοικτή ελεύθερη υποδοχή και ξενάγηση των επισκεπτών, που ξεπερνούν τους 100000 το χρόνο, η έπαυλη Clauss διαμορφώθηκε κατάλληλα από το 2011, σε επισκέψιμο μουσειακό χώρο, στον οποίο παρουσιάζονται κειμήλια και επιλεγμένα στοιχεία, από το πλούσιο αρχαιακό υλικό που διαθέτει ή οινοποιητική εταιρεία. Το 2011 επίσης εκδίδεται το λεύκωμα της Ροδούλας Σταθάκη-Κούμαρη με τίτλο, *η οινοποιός εταιρεία Αχαΐα και τα χειροποίητα βαρέλια*, μία πολύτιμη έκδοση η οποία συμβάλλει στη μελέτη και τη διάσωση της παραδοσιακής τεχνολογίας. Παράλληλα ο πατρινός μάστορας και μελετητής παραδοσιακών τεχνικών και επαγγελματών Τριαντάφυλλος Τριανταφυλλόπουλος με τη συνεργασία του υπεύθυνου για το αρχαιακό υλικό, Γιώργου Μαρόπουλου, αναπαριστούν, με τα διασωθέντα χειροποίητα εργαλεία, τα στάδια κατασκευής των βαρελιών, ενισχύοντας τη βιωματική αντίληψη για τη λειτουργία του οινοποιείου. Η μουσειακή αυτή προσέγγιση συμπληρώνεται με το μηχανολογικό εξοπλισμό του αποστακτήρα που βρίσκεται στις παλαιές κατοικίες. Εκτός όμως από αυτή τη σκηνική αναπαράσταση, ο γνωστός πατρινός ζωγράφος Γιώργος Μπογδανόπουλος (που έχει μαθητεύσει στο Γιάννη Τσαρούχη και συνεργαστεί με το Μουσείο Μπενάκη) έχει απεικονίσει διαχρονικά, αξιοποιώντας αρχαιακό φωτογραφικό υλικό, πρόσωπα και στιγμές από την εργασιακή ατμόσφαιρα της οινοποιίας, με πίνακες που διακοσμούν τους επισκέψιμους χώρους και εντυπωσιάζουν αισθητικά τον επισκέπτη.

Μπορούμε συνεπώς να πούμε, πως το μνημείο αυτό της νεώτερης πολιτιστικής μας κληρονομιάς, εξελίσσεται σε ένα σύγχρονης αντίληψης, περιζήτητο για εκδηλώσεις, ζωντανό μουσειακό χώρο. Αυτός είναι και ο λόγος που το Υπουργείο Πολιτισμού αποφάσισε, τον Αύγουστο του 2018, να συμπληρώσει την απόφαση του 1991 που προαναφέραμε και να χαρακτηρίσει αρχικά ως μνημεία in situ (διατήρησης επί τόπου) των τεσσάρων περίτεχνων και εμβληματικών βαρελιών που βρίσκονται στο αυτοκρατορικό κελάρι⁴. Πρόσφατα δε (17-05-2019), οι Διευθύνσεις Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Προστασίας και Αναστήλωσης Νεώτερων και Σύγχρονων Μνημείων του Υπουργείου, εισηγήθηκαν προς το Κεντρικό Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων το χαρακτηρισμό και διατήρηση in situ των βαρελιών (σύνολο 204) που βρίσκονται στο αυτοκρατορικό κελάρι(139), στο παλαιό οινοποιείο(44) και τον προθάλαμό του (21) με τον μηχανολογικό του εξοπλισμό και το αποστακτήριο. [Χθες μάλιστα, κατά ευτυχή συγκυρία, το ΚΣΝΜ,

⁴ Πρόκειται για αυτά που είναι αφιερωμένα στον Βασιλιά Γεώργιο Α, την Βασίλισσα Όλγα, τον γερμανό στρατάρχη Moltke και το Bismarck.

όπως μας ενημέρωσε ο προϊστάμενος της ΥΜΤΕ ΔΕ και Ι Ν, Γιώργος Παπανδρέου, ενέκρινε ομόφωνα την εισήγηση αυτή].

Σίγουρα όλα όσα προαναφέρθηκαν είναι σημαντικά και ερμηνεύουν γιατί το Οινόκαστρο είναι ο πρώτος τουριστικός προορισμός της Αχαΐας, εάν όμως είναι κοινά αποδεκτό αυτό που λέει ο Σταύρος Μπένος ότι: «Το πλούσιο πολιτιστικό και περιβαλλοντικό απόθεμα είναι η μεγαλύτερη προίκα της χώρας μας», φαίνεται όμως, πως η βέλτιστη αξιοποίησή τους είναι και ζητούμενο αφού όπως ο ίδιος διατυπώνει, «Δυστυχώς, όμως, τα μνημεία παραμένουν μέχρι και σήμερα βυθισμένα στη μοναξιά τους»⁵.

Αδιαμφισβήτητα τις τελευταίες δεκαετίες έχει ανασκαφεί, συντηρηθεί, αποκατασταθεί και αναδειχθεί μεγάλος αριθμός μνημείων αρχαίων ή νεότερων και έχουν δημιουργηθεί σπουδαίοι μουσειακοί χώροι. Ειδικότερη αναφορά και για τα γειτνιάζοντα μυκηναϊκά θα κάνει ο Γιάννης Μόσχος στη συνέχεια.

Όμως για να σπάσουμε τη μοναξιά τους, ιδιαίτερα σήμερα, που έχουμε ξεφύγει από την εποχή που η επικοινωνία γινόταν με τις φρυκτωρίες, απαιτείται η ανάπτυξη μίας ενιαίας και ολοκληρωμένης στρατηγικής λειτουργικής και διανοητικής-ψηφιακής δικτύωσης των μνημείων μεταξύ τους και η σύνδεσή τους με τις παραγωγικές, τουριστικές και ενεργές πολιτιστικές δυνάμεις της περιοχής στην οποία ακτινοβολούν και με την οποία μπορεί να συνομιλούν, αλλά μέχρι σήμερα το κάνουν περιστασιακά και αποσπασματικά. Στη χώρα μας οι αποστάσεις μεταξύ παράκτιων, ορεινών περιοχών και αστικών κέντρων είναι μικρότερες και πολλές φορές με άμεση οπτική επαφή, σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές που πρωτοπορούν στον τουρισμό. Συνεπώς οι δυνατότητες δικτύωσης είναι μεγάλες πολύ δε περισσότερο μεταξύ μιας περιφερειακής μικροκλίμακας.

Επανερχόμενοι στη δική μας μικροκλίμακα, οι δυνατότητες μπορεί να είναι και μεγαλύτερες από αυτές που νομίζουμε, παρά τις αλλοιώσεις του αστικού τοπίου, τις καταστροφικές φθορές του μεγαλύτερου μέρους της βιομηχανικής μας κληρονομιάς (παλαιό οινοποιείο Hamburger, Λαδόπουλος, κλπ), και της εγκατάλειψης του δημόσιου χώρου⁶. Το εγκεκριμένο από την περιφέρεια ΔΕ⁷

⁵ Καθημερινή ο. π.

⁶ Δεν πρέπει να συνεχίσουμε να βλέπουμε τους τουρίστες άλαλους να μετακινούνται με ένα χάρτη ανάμεσα σε χαλασμένα χορταριασμένα και με κάθε είδους εμπόδια πεζοδρόμια, ή εποχούμενους, χωρίς δίκτυο ενδείξεων, μέσα από αποκομμένες διαδρομές να αναζητούν υπομονετικά τον προορισμό τους. Ποια εικόνα μεταφέρουν αυτοί για το πολιτιστικό μας προϊόν !

⁷ Οι Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις (ΟΧΕ) αποτελούν εργαλείο ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης για την εφαρμογή αναπτυξιακών στρατηγικών συγκεκριμένων χωρικών ενότητων. Οι περιοχές αυτές είτε παρουσιάζουν συγκεκριμένα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν με συνολικό τρόπο, είτε διακρίνονται από σημαντικές αναπτυξιακές δυνατότητες οι οποίες μπορούν να αξιοποιηθούν και να μεγιστοποιηθούν με βάση ένα ολοκληρωμένο αναπτυξιακό σχέδιο.

Οι Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις διακρίνονται σε:

Α) ΟΧΕ για Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη (ΒΑΑ) και

πρόγραμμα Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης που υλοποιεί ο Δήμος (43 εκ) ιδιαίτερα το σκέλος που αφορά το ιστορικό κέντρο την πόλης (17 εκ), το ψηφιακό κέντρο οπτικοακουστικής πολιτιστικής κληρονομιάς που πιστεύουμε εμπλουτιζόμενο να εξελιχθεί σε Μουσείο της Πόλης και φυσικά τα υπόλοιπα έργα, θα συμβάλλουν αποφασιστικά ώστε να επανέλθει η Πάτρα σε αναπτυξιακή τροχιά.

Αυτό όμως που πρέπει να γίνει **χθες** είναι η λειτουργική διασύνδεση, με τα κατάλληλα οδικά-συγκοινωνιακά δίκτυα, ήπιες διαδρομές-μονοπάτια, η ψηφιακή και έντυπη ενοποίηση των υφιστάμενων πολιτιστικών χώρων μεταξύ τους, με το λιμάνι και το κέντρο της πόλης.

Με κεντρικό πολιτιστικό και τουριστικό πόλο έλξης το Αρχαιολογικό μας Μουσείο, με ζωντανό τοπόσημο το Οινόκαστρο της Achaia Clauss, με σχεδιασμό ενός θεματικού αρχαιολογικού πάρκου των Μυκηναϊκών τάφων και οικισμών, με το Αρχαίο Ωδείο, το Κάστρο τα άλλα μνημεία, στηριζόμενοι στις ξενοδοχειακές μας υποδομές, στους νέους οδικούς άξονες που μας φέρνουν πιο κοντά στις ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές (Ολυμπία), αλλά και σε δεύτερο πλάνο με τα μνημεία της Αιτωλοακαρνανίας, μπορούμε να ελπίζουμε στην ανάπτυξη ενός ποιοτικού πολιτιστικού τουρισμού.⁸

Στο σημείο αυτό πριν πάρει το λόγο ο Γιάννης ό Μόσχος, θα ήθελα να ευχαριστήσω για το πληροφοριακό υλικό τον υπεύθυνο του κτήματος της Α. Cl. Περικλή Μπαλτά.

Βαγγέλης Πολίτης-Στεργίου,

Ανθρωπογεωγράφος, ομότιμος. καθ. ΤΕΙ Δ Ε (Παν. Πατρών), πρώην Διευθυντής Γραφείου. Υπ Πολιτισμού Λ. Κονιόρδου.

Β) ΟΧΕ για άλλες χωρικές στρατηγικές

Στα πλαίσια του ΕΠ ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ 2014-2020 έχουν εγκριθεί οι παρακάτω στρατηγικές: ΒΑΑ Δήμου Πατρέων ΒΑΑ Δήμου Αγρινίου ΟΧΕ στην ευρύτερη περιοχή του άξονα Κατάκολου – Αρχαίας Ολυμπίας ΟΧΕ στην περιοχή Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου – Αιτωλικού. <http://dytikiellada.gr/wp-content/uploads/2019/>.

Από παράδειγμα και ταυτόχρονα πρότυπο τέτοιας δικτύωσης αποτελούν οι πολιτιστικές διαδρομές που προτείνει το Διάζωμα, όπως των αρχαίων θεάτρων της Ηλείου που υλοποιείται, και της Ολυμπίας Οδού. <http://www.diazoma.gr/>.

⁸ Συμπληρωματικά αν και έχει παραειπωθεί, είναι αναγκαίος ένας έγκαιρος προγραμματισμός των εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται σε εμβληματικούς χώρους όπως το Αρχαίο Ωδείο (με μεταγλωττισμένες τις παραστάσεις που έρχονται από Επίδαυρο), ώστε να κοινοποιούνται έγκαιρα, με το σύνολο των τουριστικών πληροφοριών μέσω ενός ενιαίου ψηφιακού και στεγασμένου Info center οργανωμένου από το Δήμο ή την Περιφέρεια ή ένα ειδικό κοινό φορέα.